

“Zorgen moet je doen, niet maken”

Onderzoek naar de rol van niet-westerse allochtonen en vrijwilligerswerk in zorginstellingen met het oog op sociaal, cultureel en menselijk kapitaal

H. Büşra Karaduman

Studentnummer: 3625486

Masterthesis Actuele sociale vraagstukken

Docent 1: dr. Zoltán Lippényi

Docent 2: dr. Tali Spiegel

Utrecht

Juni, 2016

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn scriptie, die in het kader van mijn afstuderen aan de master opleiding ‘Actuele sociale vraagstukken’ aan de Universiteit Utrecht is geschreven. In dit rapport vindt u het verslag van een onderzoek naar de rol van niet-westerse allochtonen in het vrijwilligerswerk in zorginstellingen in relatie tot hun sociaal, cultureel en menselijk kapitaal. Als socioloog zijnde ben ik me ervan bewust hoe belangrijk vrijwilligerswerk is voor een goed functionerende samenleving en heb ik te allen tijde interesse gehad in kwesties omtrent de zorg. Gezien het feit dat zorginstellingen kampen met een tekort aan vrijwilligers en het gegeven dat niet-westerse allochtonen vaak meer binnen hun eigen kringen actief zijn als vrijwilliger, was mijn veronderstelling dat er binnen deze herkomstgroep onbenut potentieel is, waar de zorgsector een beroep op zou kunnen doen. Zodoende kwam ik na een proces van brainstorming op het onderwerp van dit onderzoek.

De afgelopen maanden, waarin ik hard heb gewerkt aan mijn scriptie, symboliseren het einde van een mooie studententijd. In deze periode heb ik veel ervaring kunnen opdoen; ook door nooit op te geven en door te bikkelen wanneer het enigszins tegenzat. Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de tijd en aandacht van mijn scriptiebegeleider. Bij dezen wil ik graag mijn scriptiebegeleider dr. Zoltán Lippényi bedanken voor de fijne begeleiding en zijn ondersteuning tijdens deze periode. Daarnaast wil ik mijn gezin bedanken. Hun motiverende woorden hebben mij geholpen deze scriptie tot een goed einde te brengen.

Nu rest mij alleen nog u een fijne leestijd toe te wensen!

Büşra Karaduman

Utrecht, juni 2016

Abstract

De vraag die in deze studie centraal stond is: *“In hoeverre hebben sociaal, cultureel en menselijk kapitaal onder niet-westerse allochtonen een invloed op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen?”* Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is gebruik gemaakt van wave 1 uit de dataset van het Immigrant panel, een onafhankelijk deel van het LISS panel van het MESS project. Het Immigrant panel omvat de herkomstgroepen autochtonen, westerse en niet-westerse allochtonen, maar dit onderzoek heeft zich uitsluitend gericht op de groep niet-westerse allochtonen. De bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg is gehanteerd als afhankelijke variabele en religie, levensbeschouwelijke betrokkenheid, sociaal netwerk, opleidingsniveau en Nederlandse taalvaardigheid zijn gehanteerd als onafhankelijke variabelen. In de eerste multiële regressieanalyse zonder controle variabelen, hadden de variabelen religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid beide een positief en significant effect. In het tweede multiële regressiemodel waaraan ook de controle variabelen toegevoegd zijn, had alleen levensbeschouwelijke betrokkenheid een positief en significant effect. Ook is een aanvullende niet-lineaire regressie uitgevoerd om te onderzoeken of het effect van sociaal netwerk niet-lineair is, hetgeen niet het geval bleek te zijn.

Al met al, impliceren de resultaten van de tweede multiële regressie dat organisaties in de zorgsector die vrijwilligers van niet-westerse allochtone afkomst willen werven, zich beter meer kunnen focussen op personen met een hoge levensbeschouwelijke betrokkenheid. Echter, weinig variabelen in het onderzoek bleken significant te zijn en er werd slechts een relatief kleine verklaarde variantie gevonden. Een aanvullende logistische regressieanalyse is uitgevoerd om aan het licht te brengen of dit aan de gehanteerde afhankelijke variabele te wijten was. Getoetst is of de gehanteerde onafhankelijke variabelen wel een significant effect hebben op een andere vorm van vrijwilligerswerk, namelijk: vrijwilligerswerk binnen religieuze of kerkelijke organisaties. Hieruit werd geconcludeerd dat de logistische analyse alsnog geen sterk alternatief is, gezien het feit dat enkel levensbeschouwelijke betrokkenheid een significant effect had. Desalniettemin is aan de hand van de bevindingen getracht doelmatige en realistische beleidsaanbevelingen te doen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Abstract	2
1 Inleiding.....	5
1.1 Maatschappelijke relevantie	6
1.2 Wetenschappelijke relevantie.....	6
1.3 Doelstelling en onderzoeksvraag.....	7
1.4 Leeswijzer	8
2 Theoretisch kader	9
2.1 Netwerk als indicator van sociaal kapitaal	9
2.2 Religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid als indicatoren van cultureel kapitaal	10
2.2.1 Religie	10
2.2.2 Levensbeschouwelijke betrokkenheid.....	11
2.3 Opleidingsniveau en taalbeheersing als indicatoren van menselijk kapitaal.....	11
2.3.1 Opleidingsniveau.....	11
2.3.2 Nederlandse taalvaardigheid	12
3 Methoden van onderzoek	13
3.1 Dataset.....	13
3.2 Operationalisering variabelen.....	13
3.2.1 Afhankelijke variabelen.....	13
3.2.2 Onafhankelijke variabelen.....	14
3.2.3 Controle variabelen	15
3.2.4 De verwerking van de missing values	16
3.3 Beschrijvende analyses.....	18
3.4 Methoden.....	18
4 Analyse en resultaten.....	19
4.1 Bivariate analyse	19
4.2 Multipelle regressieanalyses.....	20

4.2.1	Regressiemodel 1.....	20
4.2.2	Regressiemodel 2.....	20
4.3	Aanvullende logistische regressieanalyse	23
4.4	Aanvullende niet-lineaire regressieanalyse	23
5	Conclusie, discussie en beleidsaanbevelingen.....	24
5.1	Conclusie.....	24
5.2	Discussie.....	25
5.3	Beleidsaanbevelingen.....	27
	Literatuurlijst.....	29
	Bijlagen	33

1 Inleiding

‘In het Nederland van het kabinet Rutte moet de burger meer voor zichzelf zorgen. Hij wordt meer dan voorheen verantwoordelijk voor zijn werkgelegenheid, zijn eigen zorgvoorziening, voor de mantelzorg in zijn omgeving en voor zijn emancipatie.’ ‘De burger moet vaker vrijwilligerswerk doen...’, was de reactie van de stichting Movisie, een landelijk kennisinstituut en adviesbureau voor het sociaal domein, op de Miljoenennota 2012 (Bibliotheek De tweede verdieping, z.d.). Alhoewel de uitspraak van Movisie afkomstig is uit het jaar 2012, streeft de overheid nog steeds naar het versterken van het primaat van de ‘civil society’. Prof. dr. Paul Dekker, de specialist op het gebied van ‘civil society’, beschrijft het fenomeen van de terugtrekkende overheid en florerend maatschappelijk initiatief als een sociale sfeer waarin verbindingen overheersend zijn. Dit duidt op een ideale samenleving waarin burgers zich om elkaar bekommeren en zorg voor elkaar hebben (Dekker, 2004). Sinds de Troonrede van 2013 wordt de term ‘participatiesamenleving’ immers regelmatig gebruikt (CBS, 2015).

Vrijwilligerswerk, dat kenmerkend is voor de participatiesamenleving, is een onontbeerlijk aspect in de Nederlandse maatschappij. Vrijwilligerswerk is “werk dat in enig georganiseerd verband, onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van andere mensen of de samenleving, zonder dat degene die het verricht daar in zijn of haar levensonderhoud van afhankelijk is” (RMO, 1997). Talloze voorbeelden kunnen genoemd worden die het belang van vrijwilligerswerk aantonen. Dankzij de mogelijkheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk, krijgen individuen de kans om actief te zijn in de samenleving. Mede hierdoor is vrijwilligerswerk van groot individueel belang, maar ook economisch en maatschappelijk gezien vormt vrijwilligerswerk een belangrijke factor (Klaver et al., 2005). Vrijwilligerswerk is economisch gezien belangrijk, omdat diensten vaak goedkoper worden geleverd (Meijs, Huisman & Roza, 2011). Om het met een voorbeeld te concretiseren: met de nodige reserves werd de economische waarde van vrijwilligerswerk in het jaar 2005 op ruim 8 miljard euro geschat. Dit kwam neer op 400.000 voltijdbanen tegen een minimumloon (Dekker, De Hart & Faulk, 2007). Daarnaast wordt het verenigingsleven in de sociologische traditie als essentieel middel gezien om de sociale cohesie in de samenleving in stand te houden. Door participatie in het verenigingsleven ontstaat ook de mogelijkheid sociale netwerken te vergroten (Botterman, Hooghe & Bekkers, 2009). Inzake de omvang van vrijwilligerswerk in Nederland lopen de bevindingen uiteen. Alhoewel Van Houwelingen en Dekker (2015) aangeven dat het aantal vrijwilligers gedurende geruime tijd stabiel is, duiden sommigen weer op een kleine daling in de laatste jaren (Bekkers et al., 2015). Volgens Van Gilst, Schalk, Garretsen en Van de Goor (2011) kampen voornamelijk de zorgsectoren met een tekort aan vrijwilligers. Tegelijkertijd blijkt uit meerdere onderzoeken dat niet-westerse allochtonen minder actief zijn als vrijwilliger in vergelijking met autochtonen (Gijsberts & Schmeets, 2008; Carabain, 2009; Dekker, 2008). De verwachting is dat het tekort aan vrijwilligers snel zal toenemen, waardoor de werving van nieuwe groepen vrijwilligers alleen maar in belang toeneemt (Peters e.a., 2004).

1.1 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek focust zich op niet-westerse allochtonen. Het is maatschappelijk van belang te bestuderen wat de beweegredenen van niet-westerse allochtonen zijn voor het verrichten van vrijwilligerswerk bij zorgorganisaties. Zij kunnen als belangrijk vrijwilligerspotentieel gezien worden, juist omdat een deel van de cliënten in de zorg uit allochtonen bestaat (Verkleij & Verheij, 2003). Het is bijvoorbeeld zo dat de communicatie met niet-westerse allochtone cliënten die thuiszorg ontvangen, kan worden bemoeilijkt door taalproblemen en verschillen in verwachtingen en gewoonten (El Fakiri e.a., 1999). Smets en Bosch (2003) stellen dat voor het goed aansluiten op de vraag van allochtone cliënten, instroom van allochtone medewerkers in de thuiszorg van belang is. Dit zou ook kunnen gelden voor vrijwilligerswerk. Daarnaast benadrukt de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2000) het belang van voorlichting in de eigen taal.

Het is helder dat niet-westerse allochtone vrijwilligers adequaat zijn bij de aansluiting op de vraag van niet-westerse allochtone cliënten. Een individuele positieve bijdrage is daarbij dat het verrichten van vrijwilligerswerk door niet-westerse allochtonen gunstig is voor hun integratie op sociaal en maatschappelijk vlak. Sociale relaties die ontstaan als gevolg van vrijwilligerswerk, zorgen voor een toename van de sociale cohesie tussen autochtonen en allochtonen. Andere voordelen zijn dat zij middels vrijwilligerswerk meer werkervaring kunnen opdoen en een sociaal netwerk kunnen opbouwen (Clary & Snyder, 1999). En uiteraard kunnen zorgorganisaties profiteren van niet-westerse allochtonen, doordat hun inzet mogelijk kan helpen het vrijwilligerstekort in de zorg (Van Gilst et al., 2011) terug te dringen.

1.2 Wetenschappelijke relevantie

Hoewel in de literatuur weinig bekend is over kenmerken die van invloed zijn op vrijwilligerswerk in de zorg (De Klerk, De Boer, Plaisier, Schyns en Kooiker, 2015), zijn in het verleden verschillende studies gedaan naar vrijwilligerswerk onder allochtonen. Het is in de wetenschappelijke literatuur bekend dat allochtonen vergeleken met autochtonen minder vaak actief zijn als vrijwilliger. Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven (Klaver et al., 2005). Enerzijds zouden kenmerken van de vrijwilligersorganisaties voor belemmeringen kunnen zorgen en anderzijds zouden de kenmerken van de allochtone populatie van invloed kunnen zijn. Het feit dat allochtonen de Nederlandse taal minder goed beheersen en over een slechtere sociaaleconomische positie en lager opleidingsniveau beschikken, zijn enkele voorbeelden van belemmeringen voor het verrichten van vrijwilligerswerk (Klaver et al., 2005). Van Daal (2001) beredeneert dat allochtonen, naarmate zij meer verankerd raken in de samenleving, meer zullen deelnemen aan vrijwilligersorganisaties, en dat het doen van vrijwilligerswerk door allochtonen samenhangt met integratie. Allochtonen met een hoger

opleidingsniveau zijn beduidend vaker actief als vrijwilliger in vergelijking met lager opgeleide allochtonen. Daarnaast komt naar voren dat vrijwilligerswerk in zorginstellingen dominant is voor allochtonen en dat zij vaak in religieuze instellingen en scholen of jeugdinstanties vrijwilligerswerk doen. Voor allochtone jongeren geldt dat zij het vaakst vrijwilligerswerk doen in sport en recreatieve instellingen. Opvallend is dat jonge allochtonen minder dan de oudere allochtonen als vrijwilliger betrokken zijn bij religieuze instellingen (Klaver et al. 2005).

Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant, omdat bestaande kennis op het gebied van niet-westerse allochtonen en vrijwilligerswerk in de zorg wordt aangevuld en wordt belicht vanuit het perspectief van de invloed van sociaal, cultureel en menselijk kapitaal. Er is in Nederland nauwelijks onderzoek gedaan naar de effecten van de verschillende vormen van kapitaal op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg onder niet-westerse allochtonen en niet eerder zijn in Nederland de effecten van deze verschillende soorten kapitaal binnen één studie onderzocht.

1.3 Doelstelling en onderzoeksvraag

Het doel van dit onderzoek is advies geven aan zorginstellingen met een tekort aan vrijwilligers en speciaal aan organisaties in de zorg met een aanzienlijk aantal niet-westerse allochtone cliënten. Vooral zorgorganisaties met een tekort aan vrijwilligers en met veel niet-westerse allochtone cliënten kunnen belang hebben bij de resultaten van dit onderzoek en de aanbevelingen die op grond ervan zullen worden gedaan. Zorgorganisaties kunnen door opvolging van de beleidsaanbevelingen hun strategie voor de werving van niet-westerse allochtonen beter inrichten. Vrijwilligersgerichtheid zorgt er onder meer voor dat werving en behoud van vrijwilligers vergemakkelijkt wordt (Terpstra et al., 2007).

Verschiedende vormen van kapitaal kunnen van invloed zijn op vrijwilligerswerk. Hieronder volgen de vormen en indicatoren van kapitaal die in dit onderzoek worden gehanteerd:

- De rol van sociale netwerken (sociaal kapitaal);
- De rol van religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid (cultureel kapitaal);
- De rol van opleidingsniveau en beheersing van de Nederlandse taal (menselijk kapitaal).

De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

“In hoeverre hebben sociaal, cultureel en menselijk kapitaal onder niet-westerse allochtonen een invloed op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen?”

Een antwoord op de centrale vraagstelling zal gegeven worden door middel van kwantitatieve data van een onafhankelijk deel van het LISS panel van het MESS project (Measurement and Experimentation in the Social Sciences; Lissdata, z.d.), te weten het Immigrant panel (N=713). Middels multiële regressieanalyses zal een antwoord gegeven worden op de onderzoeksvraag.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van dit rapport is als volgt: In hoofdstuk 2 wordt de wetenschappelijke literatuur uiteengezet, die een toelichting vormt op de achtergrond van het onderzoek. In hoofdstuk 3 worden de methoden van het onderzoek in kaart gebracht, zoals de beschrijving van de dataset, onderzoekspopulatie, gebruikte meetinstrumenten en de wijze waarop de analyses zijn gedaan. In hoofdstuk 4 komen de analyses en bevindingen aan bod en in hoofdstuk 5 de conclusies, discussiepunten, aanbevelingen voor vervolgonderzoek en de aanbevelingen voor de praktijk. In de bijlagen zijn de tabellen van de aanvullende analyses aan te treffen.

2 Theoretisch kader

Verscheidene theorieën in de sociologische wetenschappen bieden een verklaring voor de deelname aan vrijwilligerswerk. In deze paragraaf zullen de algemene mechanismen van de invloed van sociaal, cultureel en menselijk kapitaal op het verrichten van vrijwilligerswerk worden uiteengezet.

2.1 Netwerk als indicator van sociaal kapitaal

Alhoewel het concept sociaal kapitaal niet nieuw is, werd het pas aan het eind van de 20ste eeuw populair onder wetenschappers (Knipprath & De Rick, 2011). Uit de literatuur komt naar voren dat de term sociaal kapitaal op diverse niveaus van de maatschappij toepasbaar is (Engbersen, 2003). Sociaal kapitaal kan bestudeerd worden als kenmerk van de samenleving op macro niveau en van een sociale groepering op meso niveau (Scheepers & Janssen, 2001), maar in dit onderzoek wordt uitsluitend ingegaan op sociaal kapitaal op micro niveau. Sociaal kapitaal heeft betrekking op de structuur van sociale relaties die individuen met anderen onderhouden (Portes, 1995). Veel onderzoekers hebben een eigen invulling aan de sociaal kapitaal theorie gegeven, maar Coleman, Bourdieu en Putnam worden als de belangrijkste theoretici op dit gebied gezien. Het concept sociaal kapitaal kent uiteenlopende definities (Bourdieu, 1986; Coleman, 1990; Putnam, 1995). In dit onderzoek wordt de invulling die Pierre Bourdieu (1986) geeft aan sociaal kapitaal centraal gesteld. Bourdieu's definitie legt de nadruk op relaties. Hij beschrijft sociaal kapitaal als het geheel van bestaande of potentiële bronnen, dat gerelateerd is aan een netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties die een wederzijdse kennis of erkenning bevatten. Sociale netwerken zijn belangrijke aspecten van sociaal kapitaal (Bourdieu, 1986). Bourdieu's redenering volgend, zou men bijvoorbeeld kunnen denken aan het verkrijgen van een goede baan, maar van hetzelfde mechanisme kan ook sprake zijn als het gaat om vrijwilligerswerk. Men kan bijvoorbeeld via zijn of haar sociale netwerk in aanraking komen met vrijwilligerswerk.

Onderzoek heeft aangetoond dat een groter sociaal netwerk samenhangt met het doen van vrijwilligerswerk (Wilson & Musick, 1998; Putnam, 2000; McPherson, Poplielarz & Drobnic, 1992). Er kunnen verschillende mechanismen in werking treden bij deze relatie. Wilson en Musick (1998) stellen dat de sociale netwerken van individuen de identificatie met de maatschappij vergemakkelijken, omdat dit de mogelijkheid vergroot om de eigen interesses en die van anderen aan elkaar te relateren. Uslaner (1999) stelt dat het sociale netwerk van individuen tot verbondenheid leidt en tot gezamenlijke gevoelde verantwoordelijkheid én inzet voor de samenleving. Op deze wijze zorgt het verantwoordelijkheidsgevoel tot het vrijwillig dienen van de samenleving. De theorie van Blau (1977) zet het mechanisme achter de samenhang tussen sociaal netwerk en vrijwilligerswerk verder uiteen. Volgens hem beïnvloeden waargenomen gedrag en denkbeelden van mensen in de omgeving

het gedrag van een individu (Blau, 1977). Deze denkwijze kan toegepast worden op de relatie tussen sociale netwerken en het doen van vrijwilligerswerk. Als iemand in zijn of haar omgeving niemand kent die vrijwilligerswerk doet, zal men niet (snel) op het idee komen vrijwilliger te worden. Dus: hoe groter het netwerk van een individu is, hoe meer kans bestaat dat hij of zij iemand kent binnen dat netwerk die vrijwilligerswerk verricht. Het voorgaande leidt tot de eerste hypothese:

- 1) *‘Niet-westerse allochtonen die over een groter sociaal netwerk beschikken, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die over een kleiner sociaal netwerk beschikken.’*

2.2 Religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid als indicatoren van cultureel kapitaal

Secularisering is het minder worden van het belang van religieuze factoren voor het maatschappelijke leven (Van Hoof & Van Ruysseveldt 1996). Seculariseringstheorieën beredeneren dat levensbeschouwing beperkt wordt tot een subsysteem van de maatschappij. Hoewel de rol van levensbeschouwelijke overtuigingen in het leven van religieuze mensen afneemt (Botterman, Hooghe & Bekkers, 2009), wijst onderzoek uit dat de levensbeschouwelijke betrokkenheid nog steeds een essentiële factor is in de verklaring van het doen van vrijwilligerswerk (Bekkers, 2002).

2.2.1 Religie

Levensbeschouwing wordt in de traditionele sociologie als essentiële stimulerende factor gezien voor maatschappelijke participatie (Botterman et al., 2009). Uit veel onderzoeken blijkt dat religie positief gerelateerd is aan het verrichten van vrijwilligerswerk (Dekker et al., 2009; Wilson & Musick, 1998; Uslaner, 2002; Lam, 2002). Er kan sprake zijn van moraliteit: mensen die lid zijn van een religieuze gemeenschap krijgen vaker boodschappen uitgedragen die leiden tot internalisering van altruïstische normen. Deze stimuleren individuen sociale activiteiten te verrichten (Ruijter, 2008; Dekker et al., 2009). Dit is niet alleen van toepassing op christelijke mensen. Zelfopoffering, liefde voor de buren en solidariteit zijn belangrijke deugden die door de wereldgodsdiensten gedeeld worden (Wuthnow, 1990). Hypothese 2a wordt afgeleid:

- 2a) *‘Niet-westerse allochtonen met een religieuze overtuiging zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die niet religieus zijn.’*

2.2.2 Levensbeschouwelijke betrokkenheid

Hoewel bekend is dat religieuze personen vaker vrijwilligerswerk verrichten in vergelijking met niet-religieuze personen, moet hierbij wel rekening worden gehouden met het onderscheid tussen het hebben van een religieuze overtuiging en het feitelijk beleven van een religie. Religieus zijn en het bijwonen van religieuze diensten gaan niet altijd hand in hand (Ruijter, 2008; Wilson & Musick 1997). Altruïsme vormt een belangrijke kern in alle religies, maar veel studies wijzen erop dat dit kernelement pas een effect heeft op de daadwerkelijke inzet van iemand als het kernelement voortdurend bevestigd wordt door actieve participatie in een religieuze gemeenschap (Dekker & De Hart, 2009). Mensen met een grotere religieuze binding zijn meer betrokken bij de samenleving. Dit komt tot uiting in vrijwillige inzet in organisaties en het helpen van andere mensen (Putnam, Campbell & Garrett, 2012). Bekkers (2005) toont aan dat kerkbezoek de belangrijkste voorspeller is van het verrichten van vrijwilligerswerk. Dit geldt ook als het gaat om vrijwilligerswerk in de zorgsector. Uit het onderzoek van De Klerk et al. (2015) blijkt dat personen die minimaal een keer per maand de kerk, synagoge of moskee bezoeken, vaker vrijwilligerswerk verrichten op het terrein van zorg dan mensen die dit niet doen. Het voorgaande leidt tot de volgende hypothese:

2b) *‘Niet-westerse allochtonen waarbij de levensbeschouwelijke betrokkenheid groter is, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die minder levensbeschouwelijk betrokken zijn.’*

2.3 Opleidingsniveau en taalbeheersing als indicatoren van menselijk kapitaal

De term menselijk kapitaal, oftewel human capital, wordt gebruikt als benaming voor de middelen waarover individuen beschikken die hen productief maken. Deze theorie biedt ook een verklaring voor vrijwilligerswerk. Menselijk kapitaal vergroot de kans dat individuen in aanraking komen met vrijwilligerswerk en maakt hen aantrekkelijker voor organisaties die op zoek zijn naar vrijwilligers (Wilson & Musick, 1997).

2.3.1 Opleidingsniveau

Het is bekend dat opleiding positief gerelateerd is aan het verrichten van vrijwilligerswerk (Bovens & Wille, 2006; Wall, 2005; Dekker & Hart, 2009). Men zou kunnen verwachten dat hoger opgeleide mensen door een drukker baan (Dekker et al., 2009) juist minder tijd over zouden houden om vrijwilligerswerk te doen. Echter, volgens Wilson (2000) bestaat er een positieve relatie tussen

opleiding en vrijwilligerswerk, omdat hoger opgeleide mensen vaker maatschappelijk georiënteerd zijn. Een sterkere maatschappelijke oriëntatie leidt tot een hoger niveau van empathie en bewustwording en kennis van maatschappelijke problemen, waardoor hoger opgeleiden sneller mee zullen leven met anderen (Klaver et al., 2005). Daarnaast hebben Nederlandse organisaties vrijwilligers nodig die competent zijn en over voldoende vaardigheden beschikken om bestuurlijk en uitvoerend vrijwilligerswerk te kunnen doen (Van Daal & Broenink, 1998). Wilson en Musick (1997) brengen naar voren dat vaak uit studies blijkt dat educatie een vereiste is om succesvol te kunnen presteren in een baan. Hetzelfde geldt voor vrijwilligerswerk. Hoger opgeleide mensen beschikken vergeleken met lager opgeleiden vaker over de nodige relevante vaardigheden die ze in kunnen zetten voor vrijwilligerswerk (Wilson & Musick, 1997). Te verwachten is dat ook de congruentiehypothese ondersteuning biedt aan de positieve relatie tussen opleiding en vrijwilligerswerk. Volgens deze hypothese zouden individuen ervoor kiezen om in hun vrije tijd activiteiten te doen die aansluiten bij hun dagelijkse werkzaamheden, zodat ze deze verder kunnen ontwikkelen (Lindeman, 1996). De aanname hierbij is dat hoger opgeleide mensen in tegenstelling tot bijvoorbeeld fabrieksarbeiders, vaker werkzaam zijn in sectoren waarin vrijwilligerswerk meer voorkomt. Uit het voorgaande wordt de volgende hypothese afgeleid:

3a) 'Hoger opgeleide niet-westerse allochtonen zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen in zorgorganisaties dan lager opgeleide niet-westerse allochtonen.'

2.3.2 Nederlandse taalvaardigheid

In de immigrantenliteratuur wordt het onvoldoende beheersen van de taal van het ontvangende land als een van de oorzaken gezien van de ontoereikende arbeidsmarktintegratie van allochtonen (De Wit, 2014). Dit geldt ook voor de deelname aan vrijwilligerswerk door allochtonen; taalbarrières beperken de toegang en het vermogen van immigranten om vrijwilligerswerk te doen (Handy & Greenspan, 2009). Een lage taalvaardigheid vormt namelijk een belemmering voor participatie in vrijwilligerswerk, omdat Nederlandse organisaties uitvoerende en bestuurlijke vrijwilligers nodig hebben die bekwaam zijn en de Nederlandse taal goed beheersen. Dit houdt in dat veel personen met een allochtone achtergrond niet in aanmerking komen voor deze functies (Van Daal en Broenink, 1998). Hieruit volgt de volgende hypothese:

3b) 'Niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal beter spreken, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen in zorginstellingen dan niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal minder goed spreken.'

3 Methoden van onderzoek

3.1 Dataset

Het LISS panel (Longitudinal Internet Studies for the Social sciences) is een panel dat in opdracht van CentERdata is gecreëerd (Tilburg University). In dit onderzoek worden kwantitatieve data gebruikt van een onafhankelijk deel van het LISS panel van het MESS project (Measurement and Experimentation in the Social Sciences; Lissdata, z.d.), te weten het Immigrant panel. Dit panel was van oktober 2010 tot december 2014 beschikbaar. In dit onderzoek wordt uitsluitend gebruik gemaakt van wave 1. Het Immigrant panel bestaat uit een representatieve steekproef van immigranten en autochtonen in Nederland (Scherpenzeel & Das, 2010), die maandelijks deelnamen aan enquêtes. Het panel berust op een random sample van huishoudens die getrokken is uit het bevolkingsregister. Eén persoon per huishouding was verantwoordelijk voor het invullen van de enquête. Rond 1600 huishoudens (2400 individuen) hebben deelgenomen aan het panel, waarvan 110 huishoudens (1700 individuen) van niet-Nederlandse afkomst zijn. De herkomstgroepen zijn ingedeeld volgens de definities van het CBS, waarbij geen onderscheid is gemaakt tussen herkomstlanden. De respondenten met een niet-Nederlandse afkomst zijn mensen van de eerste en tweede generatie westerse en niet-westerse allochtonen. In het huidige onderzoek worden uitsluitend respondenten van de eerste en tweede generatie niet-westerse allochtonen opgenomen, waarbij geen onderscheid gemaakt wordt tussen de eerste en de tweede generatie. De uiteindelijke steekproef bestaat uit 713 respondenten.

3.2 Operationalisering variabelen

In deze paragraaf wordt de operationalisering van de variabelen beschreven, die in het onderzoek zijn gebruikt in de analyses. Alle variabelen zijn op ratio niveau, met uitzondering van de onafhankelijke variabele ‘religie’, de alternatieve afhankelijke variabele ‘vrijwilligerswerk in religieuze/kerkelijke instellingen’ en van de controle variabelen, uitgezonderd ‘leeftijd’.

3.2.1 Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen. In dit onderzoek wordt hiervoor de volgende vraag als indicator gebruikt: ‘Hieronder ziet u beschrijvingen van verschillende gedragingen. Lees deze alstublieft goed en geef aan, zoals u zich nu voelt, in hoeverre u bereid zou zijn om te gaan doen wat er beschreven staat. Vrijwilligerswerk doen waarin u voor andere mensen kunt zorgen’. De respondenten konden een keuze maken uit

antwoordcategorieën van 1 tot 7 waarbij (1) ‘helemaal niet bereid’ en (7) ‘heel bereid’ is. Hoe hoger de score, des te meer de respondent bereid is vrijwilligerswerk te doen waarbij voor andere mensen wordt gezorgd.

De alternatieve afhankelijke variabele die in het onderzoek gebruikt wordt in de aanvullende logistische analyse, wordt geoperationaliseerd door middel van de vraag of de respondent op het moment van invullen van de vragenlijst of in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft gedaan in religieuze of kerkelijke organisaties. Dit is een dummy variabele waarbij (0) is ‘nee’ en (1) is ‘ja’.
gehercodeerd.

3.2.2 Onafhankelijke variabelen

Sociaal kapitaal

De indicator van sociaal kapitaal, sociaal netwerk, is in dit onderzoek geoperationaliseerd door middel van de vraag: ‘Hoe vaak doet u de volgende zaken? Een avond doorbrengen met vrienden buiten uw buurt.’ De antwoordcategorieën bij deze vraag waren: (1) ‘bijna elke dag’, (2) ‘een of twee keer per week’, (3) ‘een aantal keer per maand’, (4) ‘ongeveer een keer per maand’, (5) ‘een aantal keren per jaar’, (6) ‘ongeveer een keer per jaar’, (7) ‘nooit’, ‘weet niet’ en ‘niet van toepassing’. ‘Weet ik niet’ en ‘niet van toepassing’ zijn gedefinieerd als ontbrekende waarden. De antwoordcategorieën zijn van laag naar hoog gehercodeerd.

Cultureel kapitaal

Voor cultureel kapitaal zijn twee indicatoren gebruikt: religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid. Om te meten of een respondent zich al dan niet tot een bepaalde geloofsovertuiging rekent, werd de volgende vraag gehanteerd: ‘Beschouwt u zichzelf als lid van een bepaald geloof of kerkgenootschap?’. Hierop konden respondenten (0) ‘nee’, (1) ‘ja’ of ‘weet ik niet’ antwoorden. De ‘weet ik niet’ antwoorden zijn gehercodeerd naar (0) en opgevat als ‘nee’.

Levensbeschouwelijke betrokkenheid werd met de volgende vraag geoperationaliseerd: ‘Afgezien van speciale gelegenheden zoals huwelijken en begrafenissen, hoe vaak gaat u tegenwoordig naar religieuze bijeenkomsten?’, waarop de respondenten een keuze konden maken uit de antwoordcategorieën (1) ‘elke dag’ (2) ‘meer dan 1 keer per week’ (3) ‘1 keer per week’ (4) ‘ten minste 1 keer per maand’ (5) ‘alleen op speciale religieuze dagen’ (6) ‘minder vaak’ (7) ‘nooit’ en

‘weet ik niet’. ‘Weet ik niet’ is gedefinieerd als ontbrekende waarde en verder zijn de antwoordcategorieën in de tegengestelde richting gehercodeerd.

Menselijk kapitaal

Voor menselijk kapitaal zijn opleidingsniveau en Nederlandse taalvaardigheid als indicatoren gehanteerd. De antwoordcategorieën van opleidingsniveau bestonden uit categoriale niveaus van basisonderwijs tot wetenschappelijk onderwijs. Om het effect op ratio niveau te kunnen meten, werd deze variabele gehercodeerd naar het aantal jaren dat iemand opleiding heeft genoten. Hierbij bestaat basisonderwijs uit 8; vmbo 12; havo/vwo 13,5; mbo 15; hbo 17 en wo uit 17 jaar. In dit geval worden hbo en wo aan elkaar gelijk gesteld.

De onafhankelijke variabele Nederlandse taalvaardigheid is geoperationaliseerd aan de hand van de vraag ‘En hoe zeker voelt u zich wanneer u gesprekken voert in het Nederlands?’. Hierop konden respondenten een antwoord geven door een keuze maken uit antwoordcategorieën van 0 tot 10, waarbij (0) ‘helemaal niet zeker’ en (10) ‘totaal zeker’ is.

3.2.3 Controle variabelen

In de analyses wordt rekening gehouden met gender, leeftijd, kinderen, burgerlijke status en baan. Er bestaan over het algemeen geen verschillen tussen mannen en vrouwen in de mate waarin zij vrijwilligerswerk verrichten (Rigter, 2002; Wilson & Musick, 1997), maar vrouwen doen vergeleken met mannen vaker vrijwilligerswerk in zorginstellingen. Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat de oudere mensen vaker vrijwilligerswerk verrichten op het terrein van zorg en ondersteuning (De Klerk et al., 2015) De redenering hierachter kan zijn dat doelstellingen per levensfase kunnen verschillen (Gast, Hetem & Wilbrink, 2009). Mensen waarvan de kinderen nog thuis wonen, verrichten vaker kind-gerelateerd vrijwilligerswerk en mensen die getrouwd zijn of een partner hebben doen vaker vrijwilligerswerk dan mensen die geen partner hebben (Uslaner, 1999). Individuen met betaald werk doen vaker vrijwilligerswerk, terwijl mensen zonder betaald werk minder actief zijn als vrijwilliger (Smith, 1994).

Geslacht is gehercodeerd zodat mannen (0) scoren en vrouwen (1). Op de vraag met betrekking tot burgerlijke status konden respondenten een keuze maken uit de categorieën (1) ‘getrouwd’, (2) gescheiden van tafel en bed, (3) ‘gescheiden’, (4) ‘weduwe of weduwnaar’ of (5) ‘nooit getrouwd’. Hierbij zijn de categorieën van 2 tot 5 samengenomen en gehercodeerd naar (0). Op deze manier is variabele ‘burgerlijke status’ omgezet naar een dichotome variabele, waarbij (0) ‘niet getrouwd’ en (1) ‘getrouwd’ is. Of iemand al dan niet kinderen heeft, wordt gemeten aan de hand van de vraag of

iemand ooit kinderen heeft gekregen, waaronder ook stief-, adoptie- en pleegkinderen en eventueel overleden kinderen worden verstaan. Antwoordcategorieën bij deze vraag waren (1) 'ja' en (2) 'nee'; (2) 'nee' is gehercodeerd naar (0). Een kanttekening die hierbij geplaatst moet worden, is dat de ontbrekende waarden op deze variabele zijn gehercodeerd naar de waarde (0). Echter, voor de resultaten van de analyses doet het er niet toe of de ontbrekende waarden gehercodeerd worden naar (0) of (1). Een beperking is dat bij de vraag of iemand al dan niet kinderen heeft, niet alleen kinderen die nog steeds thuis wonen worden meegerekend, maar ook kinderen die al uit huis zijn. In de literatuur wordt juist naar voren gebracht dat mensen waarvan de kinderen thuis wonen vaker kind-gerelateerd vrijwilligerswerk verrichten (Uslaner, 1999). Of iemand al dan niet een baan heeft, is geoperationaliseerd aan de hand van de variabele 'respondent werkt op basis van huishoudbox', waarop met (0) 'nee' en (1) 'ja' geantwoord kon worden. De ontbrekende waarden van de variabele baan zijn gehercodeerd naar de waarde (0).

3.2.4 De verwerking van de missing values

In de originele dataset met variabelen die verkregen zijn middels het Immigrant panel, bevonden zich veel ontbrekende waarden. Om de analyses alsnog te kunnen uitvoeren, zijn data geïmputeerd met de gemiddelden of modus van variabelen, waarbij de variabelen op basis van geslacht gegroepeerd zijn. Voor de data van de volgende variabelen zijn de gemiddelden geïmputeerd: 'vrijwilligerswerk', 'levensbeschouwelijke betrokkenheid', 'Nederlandse taalvaardigheid', 'opleidingsniveau' en 'sociaal netwerk'. Voor 'religie', 'baan', 'kinderen' en de alternatieve variabele 'vrijwilligerswerk in kerkelijke/religieuze organisaties' is de modus geïmputeerd. Er zijn vervolgens - uitgezonderd van de alternatieve afhankelijke variabele - nieuwe variabelen aangemaakt van de ontbrekende waarden van de variabelen die geïmputeerd zijn. Dit is gedaan om in de analyses te controleren door deze onder de naam 'missing' toe te voegen aan de tweede multipelere regressieanalyse.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken van de variabelen (N = 713)

Afhankelijke en onafhankelijke variabelen	Min.	Max	Mean	SD	N
Vrijwilligerswerk in de zorg	.00	6.00	3.42	1,55	713
Religieus (niet/wel)	.00	1.00	.56		713
Levensbeschouwelijke betrokkenheid	.00	6.00	1.48	1.38	713
Nederlandse taalvaardigheid	2.00	10.00	8.40	1.44	713
Opleidingsniveau	8.00	17.00	14.33	2.42	713
Sociaal netwerk	.00	6.00	2.88	1.44	713
Controle en 'missing' variabelen	Min.	Max	Mean	SD	N
Baan (niet/wel)	.00	1.00	.35		713
Gender (1=vrouw)	.00	1.00	.55		713
Kinderen (niet/wel)	.00	1.00	.37		713
Burgerlijke status (1=getrouwd)	.00	1.00	.42		713
Leeftijd	16	79	37.98	13.51	713
Missing vrijwilligerswerk	.00	1.00	.34	.47	713
Missing religieus	.00	1.00	.96		713
Missing levensbeschouwelijke betrokkenheid	.00	1.00	.33	.47	713
Missing Nederlandse taalvaardigheid	.00	1.00	.43	.50	713
Missing opleidingsniveau	.00	1.00	.09	.29	713
Missing sociaal netwerk	.00	1.00	.33	.47	713
Missing baan	.00	1.00	.35		713
Missing kinderen	.00	1.00	.35		713

3.3 Beschrijvende analyses

In deze paragraaf worden de kerncijfers uit tabel 1 kort besproken. Respondenten scoren in deze dataset op een schaal van 1 tot 7 qua bereidheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk in zorginstellingen, gemiddeld 3.42. Geïnterpreteerd kan worden dat de respondenten met een gemiddelde score van 3.42 op een schaal van 1 tot 7, net onder het neutrale cijfer '4' scoren en aldus nagenoeg neutraal zijn in de bereidheid tot vrijwilligerswerk in zorginstellingen. Daarnaast is iets meer dan de helft (gemiddeld 56%) van de respondenten religieus en is de levensbeschouwelijke betrokkenheid vrij gering (1.48 op een schaal van 1 tot 6). Met de waarde '1' geeft de respondent aan dat hij 'minder vaak' deelneemt aan religieuze bijeenkomsten. Wat betreft Nederlandse taalvaardigheid scoren respondenten op een schaal van (0) 'helemaal niet zeker' en (10) 'totaal zeker' gemiddeld 8.40. Dit houdt in dat respondenten zich heel zeker voelen tijdens het voeren van gesprekken in het Nederlands. Qua opleidingsniveau (opleiding in jaren) valt het gemiddelde van 14.33 tussen mbo en hbo. Sociaal netwerk is geoperationaliseerd door middel van de vraag hoe vaak de respondent een avond doorbrengt met vrienden buiten zijn buurt. De gemiddelde waarde 2.88, die tussen de waarden 2 en 3 valt, ligt in ieder geval dichterbij 3, waarbij (2) 'een of twee keer per week' en (3) 'een aantal keer per maand' inhouden. Gemiddeld 35% van de respondenten heeft een baan; 55% van de respondenten is vrouw; 37% van de respondenten heeft kinderen en 42% van de respondenten is getrouwd. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 38 jaar.

3.4 Methoden

In deze studie zal voor de toetsing van de opgestelde hypothesen gebruik worden gemaakt van meerdere regressieanalyses. Deze methode is in overeenstemming met de kwantitatieve aard van de data en kan invloeden van de verschillende variabelen op de afhankelijke variabele meten. Er wordt gecheckt voor multicollineariteit en normaliteit, vervolgens worden bivariate analyses uitgevoerd om te kijken naar de samenhang tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen. Daarna wordt een eerste multiple regressie uitgevoerd met uitsluitend de onafhankelijke variabelen, om daarna nog een multiple regressieanalyse te doen waarin ook de controle variabelen zijn opgenomen. Tot slot worden aanvullende logistische en niet-lineaire regressieanalyses uitgevoerd.

4 Analyse en resultaten

Alvorens begonnen wordt met de regressieanalyses, wordt eerst een check gedaan voor multicollineariteit. De waarden duiden niet op multicorrelatie wat inhoudt dat de onafhankelijke variabelen geen onderlinge samenhang vertonen¹. Nadien wordt gekeken of de afhankelijke variabele ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’ normaal verdeeld is, wat inderdaad het geval is.

4.1 Bivariate analyse

Voorafgaand aan de multi-pele regressies zijn om te toetsen of er een lineair verband bestaat tussen de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele, vijf bivariate Pearson’s correlaties berekend. De normale verdeling van de afhankelijke variabele staat deze analyse toe. In deze paragraaf wordt een samenvatting van de resultaten weergegeven. In tabel 3 zijn de resultaten van de vijf toetsingsprocedures weergegeven.

Uit de eerste bivariate analyse blijkt dat de correlatie tussen de variabelen ‘religie’ en de ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’ positief en significant is. Op basis van de index van Cohen moet de sterkte (.167) van de relatie tussen de variabelen als ‘zwak’ beschouwd worden.² Op bivariaat niveau wordt steun voor hypothese 2a gevonden. De correlatie tussen de ‘levensbeschouwelijke betrokkenheid’ en de ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’ blijkt eveneens positief en significant te zijn. Op basis van de index van Cohen moet de sterkte (.096) van de relatie tussen de variabelen ook als ‘zwak’ beschouwd worden. Ook voor hypothese 2b wordt steun op bivariaat niveau gevonden. De correlatie tussen de variabelen ‘Nederlandse taalvaardigheid’ en de ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’, blijkt niet significant te zijn.

Daarnaast geldt voor de correlatie tussen ‘opleidingsniveau’ en de ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’ hetzelfde; de correlatie tussen deze variabelen blijkt ook niet significant te zijn. Tot slot is een laatste bivariate analyse gedaan voor de variabelen ‘sociaal netwerk’ en de ‘bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg’. De correlatie tussen de variabelen blijken eveneens niet significant te zijn. Uit de bivariate correlaties kan geconcludeerd worden dat alleen de variabelen ‘religie’ en ‘levensbeschouwelijke betrokkenheid’ steun bieden aan de hypothesen die betrekking hebben op deze variabelen.

¹ De tolerantie tussen de variabelen is tussen de .949 en .980; de VIF (Variance Inflation Factor) is tussen de 1.021 en 1.053.

² Cohen (1988) heeft gesuggereerd dat een r rond de waarde .1 als smal, een r rond .3 als medium en een r rond .5 als groot kan worden beschouwd.

Tabel 2. Pearson Correlatie Coëfficiënten voor vrijwilligerswerk en vijf mogelijk verklarende variabelen (n = 713).

Variabele	Pearson Coëfficiënt	Sig. (p)
Religie	0.167**	.000
Levensbeschouwelijke betrokkenheid	0.096*	.011
Nederlandse taalvaardigheid	-0.030	.424
Opleidingsniveau	0.036	.343
Sociaal netwerk	0.004	.908

* $p \leq .05$, ** $p \leq .001$, afhankelijke variabele: *bereidheid vrijwilligerswerk in de zorg*

4.2 Multipele regressieanalyses

In deze paragraaf worden de uitkomsten van de multipele regressieanalyses beschreven. De resultaten van de twee toetsingsprocedures zijn weergegeven in tabel 3.

4.2.1 Regressiemodel 1

In het eerste model is een multipele lineaire regressie uitgevoerd waarin uitsluitend de onafhankelijke variabelen worden opgenomen. Zoals al gebleken bij de correlaties, blijken de variabelen ‘religie’ en ‘levensbeschouwelijke betrokkenheid’ significant te zijn. Levensbeschouwelijke betrokkenheid ($b=.102$, $t=2.453$; $p=.014$) en religie ($b=.530$, $t=4.544$; $p<.001$) hebben een positief en significant effect op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen. De variabelen ‘Nederlandse taalvaardigheid’ ($b=-.029$, $t=-.704$; $p=.482$), ‘opleidingsniveau’ ($b=.026$, $t=1.073$; $p=.283$) en ‘sociaal netwerk’ ($b=.039$, $t=.971$; $p=.332$) hebben geen significant effect op de afhankelijke variabele.

4.2.2 Regressiemodel 2

Een tweede multipele regressieanalyse is uitgevoerd waaraan alle onafhankelijke, afhankelijke en controle variabelen zijn toegevoegd. Hypothese 1: *Niet-westerse allochtonen die over een groter*

sociaal netwerk beschikken, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die over een kleiner sociaal netwerk beschikken' is getoetst. Uit de resultaten van deze analyse blijkt dat hoewel de bèta-waarde van sociaal netwerk positief samenhangt met de bereidheid tot vrijwilligerswerk, er geen significant verband is tussen het sociaal netwerk onder niet-westerse allochtonen en de bereidheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk in zorginstellingen (b=.051, t=1.228; p=.220). Hypothese 1 kan niet worden aangenomen. Opmerkelijk is dat de variabele religie in het eerste model significant is, maar dat in het tweede model niet meer blijkt te zijn. Er zijn geen aanwijzingen dat het al dan niet beschikken over een religieuze overtuiging onder niet-westerse allochtonen een effect heeft op de bereidheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk in zorginstellingen (b=-.110, t=-.176; p=.860). Hypothese 2a: 'Niet-westerse allochtonen met een religieuze overtuiging zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die niet religieus zijn' kan ook niet worden aangenomen. Van de onafhankelijke variabelen heeft uitsluitend de variabele levensbeschouwelijke betrokkenheid een positief en significant effect (b=.102, t=2.354; p=.019). Hypothese 2b: 'Niet-westerse allochtonen waarbij de levensbeschouwelijke betrokkenheid groter is, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan niet-westerse allochtonen die minder levensbeschouwelijk betrokken zijn' wordt aangenomen. Uit de regressieanalyse blijkt dat, hoewel de richting positief samenhangt met de onafhankelijke variabele, er geen aanwijzingen zijn dat het opleidingsniveau van niet-westerse allochtonen een effect heeft op de bereidheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk in zorginstellingen (b=.025, t=1.018; p=.309). Hypothese 3a: 'Hoger opgeleide niet-westerse allochtonen zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen in zorgorganisaties dan lager opgeleide niet-westerse allochtonen' kan niet worden aangenomen. Uit de resultaten komt naar voren dat er geen aanwijzingen zijn dat de Nederlandse taalvaardigheid van niet-westerse allochtonen een significant effect heeft op de bereidheid tot het verrichten van vrijwilligerswerk in zorginstellingen (b=-.037, t=-.895; p=.371). Opvallend is dat er sprake is van een negatieve samenhang. Hypothese 3b: 'Niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal beter spreken, zijn meer bereid vrijwilligerswerk te doen in zorginstellingen dan niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal minder goed spreken' kan niet worden aangenomen. Verder heeft alleen de controle variabele leeftijd (b=.014, t=2.916; p=.004) een positief en significant effect op de afhankelijke variabele. De controle variabele gender (b=.668, t=1.086; p=.278) is niet significant en de controle variabelen burgerlijke status (b=-.191, t=-1.520; p=.129), baan (b=-.006, t=-.041; p=.967) en kinderen (b=-.074, t=-.450; p=.653) zijn ook niet significant en vertonen allemaal een negatieve samenhang.

Tabel 3. Regressie onafhankelijke en controle variabelen (n = 713)

Variabele	Model 1		Model 2	
	Adj. R ² = .033		Adj. R ² = .033	
	β	Sig. (<i>p</i>)	β	Sig. (<i>p</i>)
Religie	.530*	.000	-.113	.857
Levensbeschouwelijke betrokkenheid	.102*	.014	.102*	.019
Nederlandse taalvaardigheid	-.029	.482	-.037	.371
Opleidingsniveau	.026	.283	.025	.309
Sociaal netwerk	.039	.332	.051	.220
Baan			-.006	.967
Gender			.668	.278
Kinderen			-.074	.653
Burgerlijke status			-.183	.150
Leeftijd			.014*	.004
Missing vrijwilligerswerk			-.022	.866
Missing religieus			-.351	.370
Missing levensbeschouwelijke betrokkenheid			.164	.249
Missing Nederlandse taalvaardigheid			.022	.873
Missing opleidingsniveau			-.172	.392
Missing sociaal netwerk			-.032	.822
Missing baan			.101	.532
Missing kinderen			-.081	.622

* $p \leq .05$, afhankelijke variabele: bereidheid vrijwilligerswerk in de zorg

4.3 Aanvullende logistische regressieanalyse

De verklaarde variantie van de onafhankelijke variabelen in het eerste model van de multi-pele regressie analyse bedraagt 3,3%. Na toevoeging van de controle variabelen blijft de verklaarde variantie in het tweede model onveranderd. Er zijn weinig significante effecten gevonden en de verklaarde variantie is relatief laag. De vraag is of de resultaten zullen verschillen met een andere vorm van vrijwilligerswerk. De resultaten van de tweede multi-pele regressieanalyse zullen gecontrasteerd worden met de resultaten van een aanvullende logistische regressie waarin als afhankelijke variabele vrijwilligerswerk in religieuze of kerkelijke instellingen gehanteerd zal worden. Het verrichten van vrijwilligerswerk in religieuze of kerkelijke instellingen, is de alternatieve afhankelijke variabele die aanduidt of respondenten ‘op dit moment of in de afgelopen 12 maanden’ vrijwilligerswerk hebben gedaan in religieuze of kerkelijke instellingen.³ In de analyse met een betrouwbaarheidsinterval van 95%, worden de onafhankelijke variabelen religie, levensbeschouwelijke betrokkenheid, sociaal netwerk, Nederlandse taalvaardigheid en opleidingsniveau meegenomen (zie Bijlage 1). Het blijkt dat uitsluitend levensbeschouwelijke betrokkenheid een positief, significant verband heeft met het doen van vrijwilligerswerk in religieuze of kerkelijke instellingen ($b=.258$; $p=.001$). Deze aanvullende analyse vormt derhalve geen sterk alternatief voor het model uit de tweede multi-pele regressieanalyse.

4.4 Aanvullende niet-lineaire regressieanalyse

Bij de hypothese inzake sociaal netwerk, is er vanuit gegaan dat de kans dat niet-westerse allochtonen vrijwilligerswerk zullen verrichten in zorginstellingen, toeneemt naarmate ze over een groter sociaal netwerk beschikken. Toegespitst op de vraag hoe vaak de respondent een avond doorbrengt met vrienden buiten de eigen buurt, betekent dit dat de kans op het verrichten van vrijwilligers toeneemt, naarmate dit vaker het geval is. In dit geval wordt uitgegaan van een lineaire relatie met de afhankelijke variabele. Desalniettemin zou het kunnen dat sociaal netwerk in dit onderzoek een niet-lineaire verhouding heeft tot de afhankelijke variabele. Enerzijds is het mogelijk dat de kans dat iemand met weinig sociale netwerken in aanraking komt met vrijwilligerswerk gering is, anderzijds zou het ook kunnen dat iemand die over een groot sociaal netwerk beschikt, weinig tijd overhoudt om vrijwilligerswerk te doen. Om te toetsten of sprake is van niet-lineariteit wordt een niet-lineaire regressieanalyse gedaan (zie bijlage 2). Uit deze analyse blijkt dat het effect van sociaal netwerk niet kwadratisch is ($b=-.001$; $t=-0.035$; $p=.972$) en er dus geen sprake is van niet-lineariteit.

³ Een logistische regressie wordt uitgevoerd wegens de dichotomie van de afhankelijke variabele

5 Conclusie, discussie en beleidsaanbevelingen

5.1 Conclusie

In deze paragraaf zullen de belangrijkste bevindingen worden besproken. In dit onderzoek is het effect van sociaal, cultureel en menselijk kapitaal op de bereidheid tot vrijwilligerswerk in zorginstellingen door niet-westerse allochtonen onderzocht. Hierbij is het sociaal netwerk van de respondenten gehanteerd als indicator voor sociaal kapitaal, religie en levensbeschouwelijke betrokkenheid als indicator voor cultureel kapitaal en opleidingsniveau en Nederlandse taalvaardigheid als indicator voor menselijk kapitaal. Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag zijn vijf hypothesen geformuleerd en getoetst door middel van multiële regressieanalyses. Op basis van deze studie kan een aantal belangrijke conclusies worden getrokken.

Zoals blijkt uit de bevindingen had religie weliswaar een significant effect op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorgorganisaties, maar in de tweede multiële regressieanalyse waarin de controlevariabelen zijn toegevoegd, viel dat effect weg. Dit geldt niet voor levensbeschouwelijke betrokkenheid. Ook na toevoeging van de controlevariabelen, blijft dit significant van invloed op de bereidheid tot vrijwilligerswerk in zorginstellingen. Deze bevindingen zijn in lijn met het SCP rapport (Dekker & De Hart, 2009), waarin aangeduid wordt dat altruïsme, dat een kernelement vormt in alle religies, pas een effect heeft als dit voortdurend bevestigd wordt door actief deel te nemen aan religieuze gemeenschappen. De verwachting dat niet-westerse allochtonen met een groter sociaal netwerk meer bereid zijn vrijwilligerswerk te doen binnen zorgorganisaties dan degenen met een kleiner sociaal netwerk, wordt niet bevestigd door de resultaten. Derhalve is de invulling die Bourdieu (1986) geeft aan sociaal kapitaal in dit onderzoek niet bevestigd. Ook opleidingsniveau blijkt niet van invloed op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen. Dit in tegenstelling tot wat verwacht mocht worden op basis van de congruentiehypothese (Lindeman, 1996) en eerder onderzoek naar de relatie tussen opleiding en vrijwilligerswerk (Boven & Wille, 2006; Wall, 2005). Ook de verwachting dat niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal beter beheersen vergeleken met degenen die de taal minder goed beheersen, meer bereid zijn vrijwilligerswerk te verrichten in zorginstellingen, wordt niet gestaafd door de bevindingen. Resultaten uit eerder onderzoek dat veronderstelt dat mensen met een allochtone achtergrond door taalbarrières niet in aanmerking komen voor vrijwillige functies (Handy & Greenspan, 2009; Van Daal en Broenink, 1998), worden niet bevestigd door dit onderzoek.

Op basis van de bevindingen kan de onderzoeksvraag *“In hoeverre hebben sociaal, cultureel en menselijk kapitaal onder niet-westerse allochtonen een invloed op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen?”* gedeeltelijk beantwoord worden. Geconcludeerd wordt dat uitsluitend cultureel kapitaal in de zin van levensbeschouwelijke betrokkenheid een positief invloed

heeft op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk bij zorginstellingen door niet-westerse allochtonen. In paragraaf 5.2 wordt verder ingegaan op de bevindingen en overige discussiepunten.

5.2 Discussie

In deze paragraaf zal een aantal kanttekeningen aan bod komen. Vier van de vijf hypothesen worden niet bevestigd door de resultaten van dit onderzoek. In de vorige paragraaf is al ingegaan op de religie hypothese. Hier zullen voor de rest van de hypothesen die niet bevestigd konden worden, mogelijke verklaringen uiteengezet worden. Het onverwachte resultaat aangaande de hypothese over sociaal netwerk, zou verklaard kunnen worden door de mentaliteit van de sociale netwerken van niet-westerse allochtonen. Volgens Daal en Broenink (1998) staat gratis werk verrichten bij mensen met een allochtone achtergrond laag in aanzien. Wellicht worden niet-westerse allochtonen niet aangemoedigd door hun sociaal netwerk om vrijwilligerswerk te doen; sterker nog, het kan zijn dat zij juist ontmoedigd worden. Eén verklaring voor het onverwachte resultaat met betrekking tot de hypothese over opleidingsniveau ligt mogelijk in de contrasthypothese. Hoewel de congruentiehypothese er vanuit gaat dat mensen in hun vrije tijd ervoor kiezen om activiteiten te doen die gerelateerd zijn aan hun dagelijkse werkzaamheden, willen mensen volgens de contrasthypothese zich in hun vrije tijd juist bezig houden met activiteiten die incongruent zijn met hun verplichte werkzaamheden (Lindeman, 1996). Het is dus mogelijk dat voor hoogopgeleide niet-westerse allochtonen geldt dat zij activiteiten die aansluiten bij hun dagelijkse werkzaamheden juist los willen laten. Een andere verklaring ligt mogelijk in de uitkomsten van het onderzoek van Arends en Flöthe (2015), waarin is beschreven dat hoger opgeleiden zich vaker inzetten voor een school, culturele vereniging, sportvereniging, vakbond of politieke partij dan lager opgeleiden. Personen die in de zorgsector hebben gewerkt, zouden vaker dan anderen vrijwilligerswerk verrichten in zorg en ondersteuning (De Klerk et al., 2015). Tot slot kan een mogelijke verklaring voor de onverwachte uitkomst aangaande de hypothese over Nederlandse taalvaardigheid komen vanuit het begrip ‘wij-culturen’ van Pinto (1990). Bij mensen uit ‘wij-culturen’ is het doorgaans zo dat hulp vooral aan de eigen groep wordt gegeven. Hulpverlening aan personen buiten de eigen kring is minder voor de hand liggend. Hierdoor zouden niet-westerse allochtonen zich vooral als vrijwilliger inzetten ten dienste van de eigen groep (Pinto, 1990). Pinto’s redenering volgend, zou het dus kunnen zijn dat niet-westerse allochtonen die de Nederlandse taal niet goed spreken, misschien wel net zo actief zijn als vrijwilliger als niet-westerse allochtonen die het Nederlands wel goed beheersen, maar dan binnen de eigen organisaties. Zo hoeft een goede beheersing van de Nederlandse taal voor een niet-westerse allochtoon bijvoorbeeld geen pré te zijn om vrijwilligerswerk in een moskee te verrichten waar de eigen taal gesproken wordt.

Om ook te reflecteren op de plus- minpunten: een sterk punt van dit onderzoek is dat het effect van sociaal, cultureel en menselijk kapitaal op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in

zorginstellingen onder niet-westerse allochtonen in Nederland niet eerder binnen één studie is onderzocht. Bovendien blijkt er niet of nauwelijks wetenschappelijk onderzoek te zijn gedaan naar de invloed van de verschillende vormen van kapitaal op de bereidheid van niet westerse allochtonen om vrijwilligerswerk in de zorg te verrichten. Dit onderzoek heeft bijgedragen aan de bestaande wetenschappelijke literatuur over vrijwilligerswerk in de zorg onder niet-westerse allochtonen. Een ander pluspunt is dat de data van dit onderzoek gebaseerd is op een representatieve steekproef van immigranten in Nederland (Scherpenzeel & Das, 2010), waardoor de studie representatief is voor de niet-westerse allochtonen in Nederland. Een minpunt van het onderzoek is dat er weinig significante effecten zijn gevonden en de verklaarde variantie relatief laag is (3,3%). Hiervoor is een aantal mogelijke redenen te bedenken. Het zou bijvoorbeeld kunnen liggen aan de homogeniteit of omvang (713) van de steekproef. Een andere veronderstelling was dat het zou kunnen liggen aan de afhankelijke variabele. Hoewel allochtonen het vaakst vrijwilligerswerk verrichten in zorginstellingen, doen zij verhoudingsgewijs ook vaak vrijwilligerswerk in religieuze instellingen (Klaver et al., 2005). Derhalve is een aanvullende logistische regressieanalyse uitgevoerd met het effect van de gehanteerde onafhankelijke variabelen op een andere afhankelijke variabele: vrijwilligerswerk verrichten in religieuze of kerkelijke instellingen. Hieruit bleek dat de resultaten niet veel afweken van de multi-pele regressie resultaten. Geconcludeerd kan worden dat de geringe verklaringskracht van het multi-pele regressiemodel waarschijnlijk niet veroorzaakt wordt door de afhankelijke variabele. Overigens is de afhankelijke variabele in de alternatieve logistische regressieanalyse niet helemaal vergelijkbaar met die uit de multi-pele regressieanalyses. In de logistische regressieanalyse ging het om het al dan niet verricht hebben van vrijwilligerswerk binnen een religieuze of kerkelijke organisatie. De variabele bereidheid om vrijwilligerswerk te doen binnen zo'n organisatie, maakt geen deel uit van het Immigrant panel. Een pluspunt van dit onderzoek is dan ook dat deze aanvullende analyse iets extra's toevoegt aan het onderzoek, omdat niet alleen bereidheid, maar ook gedrag wordt gemeten. Tot slot werd om er zeker van te zijn dat er geen sprake is van niet-lineariteit tussen sociaal netwerk en de afhankelijke variabele, een aanvullende niet-lineaire regressieanalyse uitgevoerd. Hieruit bleek dat het effect van sociaal netwerk niet kwadratisch is. Hierbij moet worden aangetekend dat de operationalisering van de variabele 'sociaal netwerk' niet optimaal is. Er is namelijk gevraagd hoe vaak de respondent tijd met vrienden doorbrengt buiten de eigen buurt, terwijl deze vraag niet echt de omvang van het sociale netwerk van de respondent in kaart brengt.

In longitudinaal vervolgonderzoek met een grotere dataset, zou het onderhavige onderzoek herhaald kunnen worden om patronen in veranderingen door de tijd mee vast te kunnen stellen. Op deze wijze zal meer inzicht worden verkregen in het effect van verschillende onafhankelijke variabelen op de bereidheid vrijwilligerswerk te doen in zorginstellingen. Daarnaast zouden in vervolgonderzoek andere operationalisering van de variabele sociaal kapitaal kunnen worden gehanteerd (zoals de grootte van iemands netwerk en hoeveel vrijwilligers iemand in zijn netwerk heeft), vergelijkingen

kunnen worden gemaakt tussen verschillende herkomstgroepen en meerdere onafhankelijke variabelen gebruikt kunnen worden die mogelijk een effect zouden kunnen hebben. Ook valt te denken aan de variabele ‘Nederlandse taalbeheersing’ die geen significant effect had. De verwachte samenhang zou mogelijk verkregen worden als onderscheid gemaakt zou worden tussen etnische achtergronden van verschillende zorgorganisaties. In vervolgonderzoek zou ook vrijwillige inzet in de zorg gemeten kunnen worden, aangezien in dit onderzoek alleen de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in de zorg is gemeten. Ook is het voor een goede toetsing van de congruentiehypothese handig om in het vervolg te onderzoeken of de respondent in een sector werkt die dichtbij het vrijwilligerswerk zit. Tot slot zou vervolgonderzoek naar mantelzorg onder niet-westerse allochtonen kunnen leiden tot meer inzichten in de invloed die een ziek of zwak familielid heeft op de bereidheid tot vrijwilligerswerk te doen. Volgens Bekkers zou de afname in de omvang en beschikbaarheid van vrijwilligers voor een belangrijk deel veroorzaakt worden door het toenemende beroep van de overheid op de burger om mantelzorg en informele hulp te verlenen aan familie, vrienden en burens (Hetem & Franken, 2015).

5.3 Beleidsaanbevelingen

In deze paragraaf zal een aantal beleidsaanbevelingen uiteengezet worden. De inzet van niet-westerse allochtonen als vrijwilliger in de zorg is om twee redenen van belang: hun inzet kan helpen het vrijwilligerstekort in de zorg (Van Gilst et al., 2011) terug te dringen en hun inzet kan bijdragen aan een betere aansluiting tussen zorgaanbod en –vraag voor niet-westerse allochtone cliënten (Verkleij & Verheij, 2003). In het onderhavige onderzoek bleek alleen levensbeschouwelijke betrokkenheid een positief effect te hebben op de bereidheid tot het doen van vrijwilligerswerk in zorginstellingen. Daar allochtonen vaak beter gemotiveerd worden om vrijwilligerswerk te doen wanneer zij actief benaderd worden (Klaver et al., 2005), is de eerste beleidsaanbeveling als volgt. Zorginstellingen zouden, gelet op de uitkomsten van het onderzoek, contacten kunnen leggen met kerken, moskeeën en vo- en mbo-scholen met een aanzienlijke allochtone leerlingpopulatie, teneinde na te gaan of in samenwerking met deze organisaties vrijwilligers kunnen worden geworven. Dat kan beginnen met voorlichting om de bekendheid met het fenomeen vrijwilligerswerk onder allochtonen te vergroten (Klaver et al., 2005). Een volgende stap zou kunnen zijn om gericht vrijwilligers te werven voor zorgondersteuning binnen de eigen groep. Daarbij snijdt het mes aan twee kanten. Aan de ene kant wordt zo rekening gehouden met de ‘wij-cultuur’ die volgens Pinto (1990) onder niet-westerse allochtonen bestaat. Aan de andere kant kan het behulpzaam zijn in het beter afstemmen van het zorgaanbod op de vraag van niet-westerse allochtone cliënten.

De tweede aanbeveling is gerelateerd aan de technologie. Tegenwoordig zijn sociale media populair onder de meeste jongeren (Van Den Bighelaar & Akkermans, 2013). Om vooral de jonge niet-

westerse allochtonen te bereiken, kunnen zorgorganisaties via sociale media zoals Facebook regelmatig advertenties plaatsen die hen zullen stimuleren om vrijwilligerswerk te doen bij hun organisatie. Bij het plaatsen van advertenties op facebook is het via de functie ‘doelgroepbepaling’ mogelijk de doelgroep waarop een advertentie gericht is vast te stellen. In de advertenties kan omschreven worden wat de voordelen zijn van het doen van vrijwilligerswerk bij hun organisatie, maar kan ook de mogelijkheid gecreëerd worden voor geïnteresseerden om zich direct te kunnen aanmelden als vrijwilliger. De voordelen zijn ten eerste dat een grote doelgroep te bereiken is, ten tweede vergt dit beleidsinstrument weinig moeite en ten derde is het een goedkoop middel.

Op 5 juli 2011 werd een wetsvoorstel over maatschappelijke stage aangenomen. De bedoeling was dat middelbare scholieren door middel van 30 uur maatschappelijke stage, kennismaakten met vrijwilligerswerk en tegelijkertijd de samenleving een onbetaalde bijdrage zouden leveren om zo het verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de samenleving te vergroten (Rijksoverheid, 2011). Vanuit het motief dat scholen meer vrijheid moeten krijgen om hun onderwijsprogramma naar eigen inzicht in te richten, zijn de maatschappelijke stages per 1 augustus 2014 afgeschaft. Echter, sindsdien mogen scholen zelf bepalen of zij de maatschappelijke stages al dan niet doorzetten (Rijksoverheid, 2013). De derde en laatste beleidsaanbeveling van dit onderzoek is om na te gaan of het mogelijk is hetzelfde beleid opnieuw in te voeren, maar dat dit keer vrijwilligerswerk wordt gedaan in zorgorganisaties en voor een langere periode (om te beginnen met een periode van een half jaar, twee uur per week) om meer effectiviteit te boeken. Hierdoor zouden veel niet-westerse allochtone leerlingen in aanraking kunnen komen met vrijwilligerswerk in de zorg. Mede dankzij de langere periode zou vrijwilligerswerk in zorginstellingen als vanzelfsprekend worden beschouwd, waardoor de kans dat zij in de toekomst vrijwilligerswerk zullen doen in zorginstellingen groter zou kunnen worden. De implementatie van een dergelijk beleid heeft echter de nodige politieke en economische implicaties, die de implementatie ervan niet gemakkelijk maken. Onderzoek naar de mogelijkheden en de vorm van invoering kan in elk geval wel worden gedaan.

Literatuurlijst

- Arends, J. & Flöthe, L. (2015). Wie doet vrijwilligerswerk? *Sociaaleconomische trends*, 2015/04. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Bekkers, R. (2002). Giften van gereformeerden aan maatschappelijke doelen in Nederland. *Sociologische Gids*, 49: 386-408.
- Bekkers, R. (2005). Participation in Voluntary Associations: Relations with Resources, Personality, and Political Values. *Political Psychology*. 26(3), 439-454.
- Bekkers, R., Schuyt, T. & Gouwenberg, B. (red.) (2015). *Geven in Nederland 2015; Giften nalatenschappen, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business Information.
- Bibliotheek De tweede verdieping. (z.d.). *Huidige situatie vrijwilligerswerk*. Geraadpleegd van http://www.detweedeverdieping.nu/dossiers/dossier_vrijwilligerswerk/inhoud/item/class-aptent-copy.
- Bighelaar, S., van den, & Akkermans, M. (2013). Gebruik en gebruikers van sociale media. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Blau, P. (1977). *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. New York: Free Press.
- Botterman, S., Hooghe, M., & Bekkers, R. (2009). Levensbeschouwing en maatschappelijke participatie. Is levensbeschouwing nog steeds een motiverende factor?. *Vlaanderen gepeild 2009*, 7-29.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In: N. Lin. (red.), *Social Capital* (pp. 155-174). Londen: Routledge.
- Bovens, M. A. P. & Wille, A. (2006). *Diplomademocratie*. Prometheus Uitgeverij.
- Carabain, C. L. (2009). Geefgedrag van niet-westerse allochtonen. *Geven in Nederland*, 161-175.
- CBS. (2015). Wie doet vrijwilligerswerk. *Sociaal economische trends*. Den Haag/Heerlen. Nederland: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Clary, E. G., & Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer theoretical and practical considerations. *Current directions in psychological science*, 8(5), 156-159.
- Coleman, J. S. (1990). Social Capital. In: N. Lin (red.), *Social Capital* (pp. 174-199). Londen: Routledge.
- Daal, H.J. van. (2001). *Het middenveld als smeltkroes? Verschuivingen in deelname aan verenigingsleven en vrijwilligerswerk in multicultureel Rotterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

- Daal, H.J. van, & Broenink, N. (1998). *Intercultureel vrijwilligerswerk. Ervaringen en tips*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Dekker, P. (2004). De civil society als terrein en taak. *In de Marge – Tijdschrift voor levensbeschouwing en wetenschap* 13 (1), 15-21.
- Dekker, P. (2008). Civil Society. In: Van den Broek, A. en S. Keuzenkamp (red.), *Het dagelijks leven van allochtone stedelingen*, blz 78–99. SCP, Den Haag.
- Dekker, P. en Hart, J., de. (2009). *Vrijwilligerswerk in meervoud*. Civil society en vrijwilligerswerk. SCP, Den Haag.
- Dekker, P., Hart, J., de & Faulk, L. (2007). *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Engbersen, G.B.M. (2003). De armoede van sociaal kapitaal. *Economisch Statistische Berichten*, 88, D12.
- Fakiri F El, F. & Kulu Glasgow I, Weide M.G., & Foets M. (1999) *Kraamzorg in allochtone gezinnen*. Maarssen/Utrecht: Elsevier/De Tijdstroom, LCVV, 1999.
- Gast, W., de, Hetem, R. & Wilbrink, I. (2009). *Basisboek vrijwilligersmanagement: werven, sturen en motiveren*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Gijsberts, M. & Schmeets, H. (2008). Sociaal-culturele oriëntatie en maatschappelijke participatie. In: *Jaarrapport Integratie 2008*, blz. 201-221. CBS, Den Haag/Heerlen.
- Gilst, E. van., Schalk, R., Garretsen, H. & Goor, I. van de. (2011). Bemiddeling op de Nederlandse vrijwilligersmarkt. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20(2), 70-88.
- Handy, F., & Greenspan, I. (2009). Immigrant Volunteering: A Stepping Stone to Integration? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38(6), 956-982.
- Hetem, R., & Franken, M. (2015). *Feiten en cijfers Vrijwillige inzet*. Geraadpleegd van [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Feiten-en-cijfers-Vrijwillige-inzet-08-05-2015%20\[MOV-6297218-1.1\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Feiten-en-cijfers-Vrijwillige-inzet-08-05-2015%20[MOV-6297218-1.1].pdf)
- Hoof, J. van & Ruysseveldt, J. van. (1996). *Sociologie: en de moderne samenleving*. Amsterdam: Boom.
- Houwelingen, P. van, & Dekker, P. (2015). Maatschappelijke en politieke participatie en betrokkenheid. *De sociale staat van Nederland 2015*, 225-249. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Klaver, J., Tromp, E. & Oude Ophuis, R. (2005). *Allochtonen en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

- Klerk, M. de, Boer, A., Plaisier, I., Schyns, P., & Kooiker, S. (2015). *Informele hulp: wie doet er wat?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knipprath, H., & De Rick, K. (2011). *“Is het wat je weet, of is het wie je kent?”*. Een literatuurstudie naar de relatie tussen sociaal kapitaal, levenslang leren en werken. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.
- Lam, P-Y. (2002). As the flocks gather: how religion affects voluntary association participation. *Journal of Scientific Study of Religion*, 41(3), 404-422.
- Lindeman, E. (1996). *Participatie in vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- McPherson, J. M., Popielarz, P. A., & Drobnic, S. (1992). Social networks and organizational dynamics. *American sociological review*, 153-170.
- Peters, A., I. Wilbrink & Balsters, H. (2004). *Creëren, accepteren en organiseren van nieuwe combinaties*. Utrecht: CIVIQ.
- Pinto, D. (1990). *Interculturele Communicatie. Drie-stappen methode voor het doeltreffend overbruggen en managen van cultuurverschillen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Portes, A. (Ed.). (1995). *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship: Essays on Networks, Ethnicity, and Entrepreneurship*. Russell Sage Foundation.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6 (1) 65-78.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Campbell, D. E., & Garrett, S. R. (2012). *American grace: How religion divides and unites us*. Simon and Schuster.
- Raad voor de Volksgezondheid en Zorg. (2000). *Interculturalisatie van de gezondheidszorg*. Zoetermeer: RVZ.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (1997). *Uitsluitend vrijwillig?! Maatschappelijk actief in vrijwilligerswerk*. Rijswijk: RMO.
- Rigter, M.J.C. (2002). *Motieven voor vrijwilligerswerk – Een onderzoek naar de motieven van mensen om al dan niet vrijwilligerswerk te doen*. Assen: STAMM.
- Rijksoverheid. (2011). Maatschappelijke stage vanaf nieuw schooljaar een feit. Geraadpleegd op 9 juli 2016, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2011/07/05/maatschappelijke-stage-vanaf-nieuw-schooljaar-een-feit>.
- Rijksoverheid. (2013). Maatschappelijke stage niet langer verplicht. Geraadpleegd op 9 juli 2016, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2013/07/01/maatschappelijke-stage-niet-langer-verplicht>.

- Ruijter, S. (2008). *Association in context and association as context*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Scheepers, P. & Janssen, J. (2001). Informele aspecten van sociaal kapitaal. *Mens en maatschappij*, 76(3), 1-27.
- Scherpenzeel, A.C., & Das, M. (2010). "True" Longitudinal and Probability-Based Internet Panels: Evidence From the Netherlands. In Das, M., P. Ester, and L. Kaczmirek (Eds.), *Social and Behavioral Research and the Internet: Advances in Applied Methods and Research Strategies*. (pp. 77-104). Boca Raton: Taylor & Francis.
- Smets, J. & Bosch, A. (2003). *Instroom en behoud van allochtone medewerkers in de thuiszorg*. Tilburg, PON Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant.
- Smith, D. B. (2004). Volunteering in retirement: Perceptions of midlife workers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 33(1), 55-73.
- Terpstra, M., Smal, E., Stubbe, W. & Berkelaar, K. (2007). *Sterktes van nu, de kracht van 2015: Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor vrijwillige inzet*. Utrecht: MOVISIE.
- Uslaner, E. M. (1999). Vrijwilligerswerk en sociaal kapitaal: effecten van vertrouwen en religie op participatie in de Verenigde Staten. In P. Dekker (red.), *Vrijwilligerswerk Vergeleken* (pp. 181-204). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Uslaner, E. M. (2002). *The Moral Foundations of Trust*. New York: Cambridge University Press.
- Verkleij, H. & Verheij, R.A. (2003). *Zorg in de grote steden*. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
- Wall, K. (2005). *The changing profile of volunteerism – Implications for community and voluntary organisations at local level*. London: Brunel University.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215-240.
- Wilson, J., & Musick, M. (1997). Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 694-713.
- Wilson, J., & Musick, M. (1998). The contribution of social resources to volunteering. *Social Science Quarterly*, 79(4), 799-814.
- Wit, G. de. (2014). *Taalachterstand onder jongeren in Utrecht. Een onderzoek naar de stand van zaken*. Geraadpleegd van <http://www.taaldoetmeer.nl/wordpress/wp-content/uploads/201400710-Onderzoek-Taalachterstand-en-jongeren-in-Utrecht-DEFINITIEF-PDF-2.pdf>
- Wuthnow, R. (1990). "Religion and the Voluntary Spirit in the United States." Pp. 3-21 in *Faith and Philanthropy in America*, edited by R. Wuthnow, V. Hodgkinson, and Associates. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Bijlagen

Bijlage 1 Logistische regressie van de alternatieve afhankelijke variabele ‘vrijwilligerswerk binnen religieuze/kerkelijke organisaties (n = 713).

Variabele	B	Sig. (p)
Religie	20.428	.993
Levensbeschouwelijke betrokkenheid	.258	.001
Nederlandse taalvaardigheid	-.122	.101
Opleidingsniveau	-.028	.560
Sociaal netwerk	.029	.707

* $p \leq .05$, afhankelijke variabele: *vrijwilligerswerk in religieuze/kerkelijke organisaties*

Bijlage 2 Niet-lineaire regressie voor sociaal netwerk (n = 713).

Variabele	B	Sig. (p)
Sociaal netwerk	.009	.942
Sociaal netwerk ²	-.001	.972

* $p \leq .05$, afhankelijke variabele: *bereidheid vrijwilligerswerk in de zorg*